

**ANALIZA PROGRAMA PODSTICAJA STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U  
REPUBLICI SRBIJI SA OSVRTOM NA REGIONALNU PRAKSU****ANALYSIS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT INCENTIVE PROGRAMS IN THE  
REPUBLIC OF SERBIA WITH REFERENCE TO REGIONAL PRACTICES**

Saša Prica, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

**Oblast – INŽENJERSKI MENADŽMENT**

**Kratik sadržaj** – *Na polju ekonomskog razvoja država, sve popularnija tema današnjice postaju strane direktne investicije. Privlačenje stranog kapitala u državu, za mnoge ekonomije predstavlja strateško pitanje i cilj daljeg razvoja. Sa tog aspekta, značajno je ispitati mehanizme (podsticaje za strana direktna ulaganja) kojima različite ekonomije pokušavaju privući investitore i na taj način napraviti pomake na polju nacionalne nezaposlenosti, priliva kapitala i uključivanja u svetske ekonomske tokove. Neki od glavnih vrsta podsticaja (državne pomoći) su: za otvaranje novih radnih mesta, za ulaganje u osnovna sredstva, poreske i carinske olakšice i dr. Regionalne ekonomije koje su sagledane u okviru rada podeljene su u dve grupe prema nivou razvijenosti u: [1] zemlje visokog dohotka i [2] zemlje višeg srednjeg dohotka. Cilj ovog rada jeste uporedno sagledavanje programa podsticaja za SDI u regionu i ocena usklađenosti programa Republike Srbije.*

**Ključne reči:** *strane direktne investicije, program podsticaja, subvencije, regionalna praksa*

**Abstract** – *In the field of country's economic development, foreign direct investments are becoming an increasingly popular topic. Attracting foreign capital to the country, for many economies is a strategic issue and a goal of further development. From that aspect, it is important to examine mechanism (incentives for foreign direct investments) by which different economies try to attract investors and thus make progress in the field of national unemployment, capital inflows and inclusion in world economic flows. Some of the main types of incentives (state aid) are: for job creation, for investment in fixed assets, tax and customs relief, etc. The regional economies considered in this paper are divided into two groups, according to their level of development: [1] high-income countries and [2] high-middle-income countries. The aim of this paper is a comparative review of FDI incentive programs in the region and the assessment of program of the Republic of Serbia.*

**Keywords:** *foreign direct investments, subsidy program, state aid, regional practice*

**NAPOMENA:**

**Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bio prof. dr Dušan Dobromirov.**

**1. UVOD**

Ukoliko se posmatra sa mikroekonomskog aspekta može se reći da su investicije ulaganja koja karakteriše subjekat ulaganja (investitor), objekat ulaganja, cena ulaganja i rizik ulaganja.

Konceptijski pristup investiranju posmatra investiranje kao proces donošenja stratejskih odluka kojima se utvrđuje raspodela ograničenih resursa na neki određeni period.

U domenu ovog rada investitorima će se najčešće nazivati pravna lica koja dolaze iz inostranstva (drugih ekonomija) čije se poslovanje želi privući u zemlju koja obezbeđuje određene vrste podsticaja. Drugim rečima, govorićemo o investitorima pravnim licima, najčešće nerezidentima.

**2. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE**

Strane direktne investicije (SDI) spadaju u kategoriju međunarodnih transakcija realnih i finansijskih resursa između zemalja.

Prema metodologiji Eurostat-a, strane direktne investicije se definišu kao kategorija prekograničnih investicija gde rezident jedne ekonomije (direktni investitor) stiče kontrolu ili značajan stepen uticaja u kompaniji koja je rezident neke druge ekonomije. Kod ove vrste investicija, namere direktnog investitora su dugoročnog karaktera

Međunarodne investicije se najčešće klasifikuju u grupu stranih direktnih investicija kada direktni investitor poseduje 10% ili više glasačkih prava u kompaniji koja je predmet njegove investicije. Ovakav udeo investitoru omogućava da značajno utiče na poslovanje kompanije koja je predmet investicije, a što on inače ne bi mogao da ostvari.

Strane direktne investicije predstavljaju dugoročan plasman privatnog kapitala u inostranstvo i kao takvo javlja se postojanje dugoročnog interesa između investitora i kompanije u koju se investira.

Vlasništvo nad glasačkim pravima se može ostvariti kroz kupovinu postojećih kompanija (engl. „Brown field“) ili kroz osnivanje novih (engl. „Green field“). SDI se suštinski razlikuje od portfolio investicija gde investitor ne ostvaruje pravo značajne kontrole i uticaja na poslovanje kompanije, niti mu je to cilj, i on najčešće poseduje manje od 10% glasačkih prava.

## 2.1. Značaj stranih direktnih investicija

SDI su veoma snažan instrument za rast i razvoj, čiji je značaj danas dodatno povećan kroz ključnu ulogu koju imaju kao motor trgovine, putem globalnih lanaca vrednosti i kroz potrebu da se povećaju tokovi ulaganja za jačanje globalne ekonomije, otvaranje novih radnih mesta i promovisanje znanja i produktivnosti. Kroz različite nacionalne politike i međunarodne sporazume, većina zemalja teži da unapredi uslove za privlačenje investicija. Želja za privlačenjem „prave“ vrste SDI često navodi zemlje da se uključe u globalnu konkurenciju. Mnoge zemlje, regioni i države ili gradovi unutar zemalja osnovali su agencije za promociju investicija i usvojili su politike za podsticanje SDI, što obično uključuje i različite finansijske/fiskalne podsticaje.

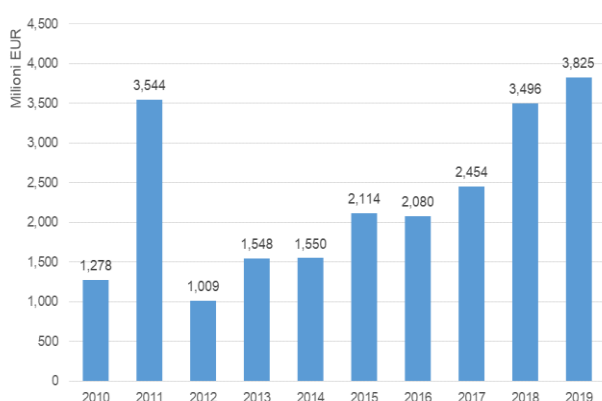
Vođene stanovištem da priliv stranog kapitala potencijalno može da dovede do toga da zemlja domaćin unapredi svoju industriju, kroz povećanje produktivnosti otvaranjem novih radnih mesta i transferom novih tehnologija i inovacija, čime utiče na rast i razvoj, privlačenje i olakšavanje SDI su prioritet politika zemalja u tranziciji i razvoju. U skladu sa ovim, Srbija kao zemlja u tranziciji, postavila je privlačenje SDI kao jedan od prioriteta koristeći i finansijske i druge podsticaje radi postizanja tog cilja.

## 3. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE U REPUBLICI SRBIJI

Od uspostavljanja ekonomskih reformi Srbija je transformisana u jednu od glavnih lokacija za strane direktne investicije u Centralnoj I Istočnoj Evropi. U odnosu na 2012 godinu godišnji nivo stranih direktnih investicija se skoro učestvostručio zaključno sa krajem 2019. godine kada je iznosio 3,825 milijardi evra.

Kada govorimo o generalnom trendu SDI u prethodnih nekoliko godina on je svakako zadržava rastuće tendencije.

### Nivo stranih direktnih investicija u Republici Srbiji

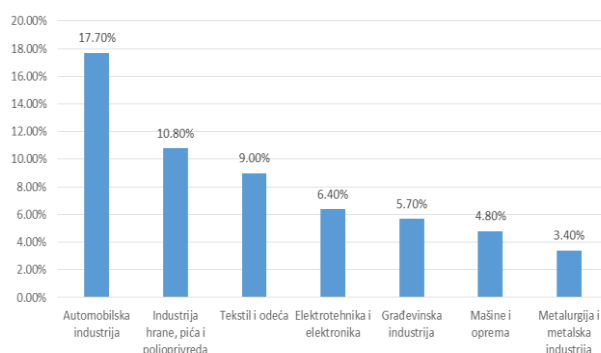


IZVOR: NARODNA BANKA SRBIJE

Kada je u pitanju struktura SDI svakako najveći deo projekata realizovan je sa zemljama Evropske Unije i to: Italija, Nemačka, Austrija i Slovenija. Ubedljivo najveći partner Srbije i prema broju projekata i prema vrednosti je Italija. Kada je reč o strukturi prema industrijama najzastupljenija je upravo automobilska industrija

(prerađivački sektor) dok je su sledeće dve industrije hrane, pića i poljoprivreda i tekstil i obuća.

### Struktura SDI po industrijama i broju projekata



IZVOR: RAZVOJNA AGENCIJA SRBIJE (RAS)

## 4. PREGLED PROGRAMA PODSTICAJA U REPUBLICI SRBIJI

Osnovni zakonski akt kojim se uređuje opšti pravni okvir za ulaganje u Republici Srbiji je Zakon o ulaganjima („Sl. Glasnik RS“, br. 89/2016 i 95/2018). Pored pomenutog, zakon takođe uređuje i subjekte podrške ulaganjima za efikasno pružanju usluga ulagačima, obrazovanje i rad Saveta za ekonomski razvoj i osnivanje i rad Razvoje Agencije Srbije kao centralnog tela zaduženog za pomoć pri realizaciji investicionih projekata.

### 4.1. Dodela novčanih podsticaja

Kada je reč o maksimalno dozvoljenom iznosu sredstava, on se određuje u skladu sa propisima kojima se uređuju pravila za dodelu državne pomoći i kriterijumima po osnovu gorepomenute uredbe. Maksimalno dozvoljen iznos sredstava određen je prema veličini privrednih društava.

U domenu dodele novčanih podsticaja glavne grupe čine:

- Podsticaji za opravdane troškove bruto zarada za nova radna mesta i
- Podsticaji za opravdane troškove ulaganja u osnovna sredstva.

Posebno je prepoznata grupa **radno intenzivnih investicionih projekata**. U ovu grupu projekata spadaju investicije kojima se otvara najmanje 200 novih radnih mesta povezanih sa investicionim projektom, u roku predviđenom za realizaciju investicionog projekta.

### 4.2. Poreski podsticaji

Ova grupa podsticaja podrazumeva olakšice na porez na dobit, koju prema Zakonu o porezu na dobit moraju da plaćaju sva pravna lica koja ostvaruju profit.

Poreski obveznik koji uloži u svoja osnovna sredstva, odnosno u čija osnovna sredstva drugo lice uloži više od 1 milijarde dinara, a ta sredstva se koriste za obavljanje pretežne delatnosti (osnovne delatnosti društva) i koji na neodređeno vreme realizuje 100 novih radnih mesta, oslobođa se plaćanja poreza na dobit pravnih lica u periodu od 10 godina srazmerno tom ulaganju.

## 4.2. Carinske povlastice

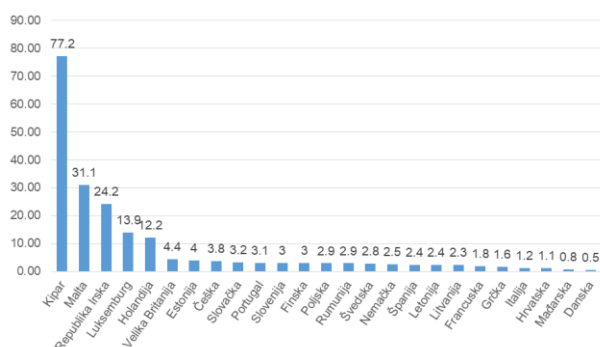
Uredbom o uslovima, načinu i postupku oslobođenja od carinskih i drugih dažbina na uvoz opreme bliže se određuju uslovi, način i postupak oslobođenja od carinskih i drugih dažbina na uvoz opreme ulagača, osim poreza na dodatu vrednost. Uvoz opreme koji predstavlja ulog ulagača koji je strano ili domaće pravno ili fizičko lice, je slobodan i oslobođen od plaćanja carine i drugih uvoznih dažbina, osim putničkih motornih vozila i automata za zabavu i igre na sreću, pod uslovom da je oprema koju ulagač uvozi u skladu sa propisima kojima se uređuju zdravlje i bezbednost građana i zaštita životne sredine.

## 4.3. Drugi oblici državne pomoći

Ovde pre svega spadaju: [1] Razvoj infrastrukture [2] Slobodne carinske zone [3] Servis investitorima (Razvojna Agencija Srbije) [4] Međunarodni sporazumi o zabrani dvostrukog oporezivanja [5] Obuke zaposlenih u okviru Nacionalne službe za zapošljavanje.

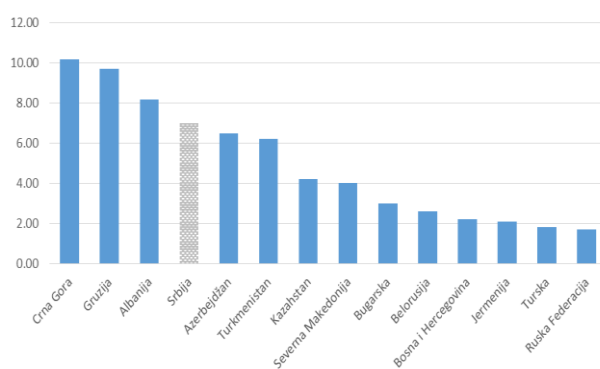
## 5. PREGLED PROGRAMA PODSTICAJA ZEMALJA REGIONA

### SDI, neto prilivi (kao % BDP-a), godišnji proseki 2015-2019 - Zemlje visokog dohodka



IZVOR: SVETSKA BANKA

### SDI, neto prilivi (kao % BDP-a), godišnji proseki 2015-2019 - Zemlje višeg srednjeg dohodka



IZVOR: SVETSKA BANKA

Iz pregleda neto priliva SDI za period 2015-2019. kao zaključak se nameće da manje bogate ekonomije više oslanjaju svoj ekonomski rast i razvoj na SDI nego bogatije, odnosno pregled donekle i identifikuje zemlje sa većom težnjom i željom za privlačenjem SDI koje su ujedno i međusobni konkurenti u tom cilju.

To je naročito izraženo posmatranjem šest zemalja Zapadnog Balkana od kojih 5/6 imaju udeo neto priliva u SDI u BDP-u veći od 4%. Iako po ovom parametru nije u samom vrhu, prema poslednjem izveštaju - IBM Global Locations Trends 2019, Bugarska zauzima 7 mesto na listi najbolje plasiranih zemalja po prosečnoj vrednosti radnih mesta po investicionim projektima. U svrhu rangiranja koristi se indikator koji dodeljuje vrednost svakom investicionom projektu u zavisnosti od sektora i vrste poslovne aktivnosti. Ovaj vrednosni indikator ocenjuje dodatnu vrednost i intenzitet znanja radnih mesta kreiranim kroz investicioni projekat.

Od zemalja EU iz kategorije visokog prihoda, osim zemalja koje su označene kao finansijski centri EU kao i oblasti povoljnog poreskog tretmana investitora, ističu se Estonija, Češka i Slovačka.

### 5.1. Regionalne zemlje visokog dohodka

Regionalne države koje su obuhvaćene analizom a spadaju u grupu zemalja visokog dohodka su: Hrvatska, Mađarska, Rumunija, Poljska, Slovenija, Češka i Slovačka.

### 5.2. Regionalne zemlje višeg srednjeg dohodka

Regionalne zemlje koje su obuhvaćene analizom a spadaju u zemlje višeg srednjeg dohodka su: Crna Gora, Severna Makedonija, Bugarska i Albanija.

## 6. UPOREDNI PREGLED GLAVNIH VRSTA PODSTICAJA

Uporednim pregledom moguće je doneti sledeće osnovne zaključke kada su u pitanju programi podsticaja obezbeđeni od strane zemalja regiona:

- Najbliži po vrstama državnih podsticaja sa Srbijom su Republika Hrvatska i Severna Makedonija.
- Tri osnovne grupe podsticaja najčešće su prisutne kod svih analiziranih država: [1] Podsticaji za troškove bruto zarada za nova radna mesta, [2] Podsticaji za troškove ulaganja u osnovna sredstva i [3] Poreski podsticaji.
- Kada su u pitanju drugi oblici državne pomoći ono što se najčešće izdvaja jesu: treninzi i obuke koje delom subvencionise država i slobodne carinske zone (kroz koje se ostvaruje lakši promet robe i obezbeđene su dodatne grupe podsticaja u vidu poreskih olakšica, umanjenja carinskih nameta i dažbina, slobodno uvoza i prometa robe unutar zone itd).
- Generalno posmatrano, kod zemalja visokog dohodka zastupljeniji su tipovi podsticaja koji se tiču razvoja visokotehnoloških industrija.
- Većina analiziranih država prepoznaje kao posebnu grupaciju ulaganja od posebnog značaja.

### 6.1. Komentar analize

Analizom referentnih zemalja utvrđeno je da većina njih razlikuje dve osnovne grupe novčanih podsticaja i to prvenstveno podsticaje koji trebaju da podstaknu novo zapošljavanje i podsticaje koji trebaju da podstaknu nove

investicije, pri čemu svaka od zemalja utvrđuje minimum tih vrednosti koji je potrebno ostvariti kako bi se ostvario uslov za novčane podsticaje. Minimum se vrlo često formira i prema industriji, pa je tako za tradicionalne prerađivačke industrije karakteristično da su ti minimalni uslovi dosta viši u odnosu na sektor usluga ili sektor inovativnih tehnologija, istraživanja i razvoja. Srbija u tom kontekstu ima dosta dobro izrađen mehanizam minimalnih kriterijuma, postavljen relativno nisko u odnosu na ostale, što daje mogućnost da predmet direktnih finansijskih podsticaja budu i manje investicije. Niže postavljen kriterijum ulaganja će naročito biti važan u budućnosti, jer je vrlo izvesno da će se kao posledica zdravstvene krize izazvane Korona virusom stvoriti uslovi za usporavanje globalnih ekonomskih kretanja, pa time i obima stranih direktnih investicija, pa se tako očekuje i da ostale regionalne zemlje snize svoje kriterijume ulaganja u narednom periodu, kako se „borba“ za strane investitore bude intenzivirala.

Većina zemalja takođe vrši klasifikaciju projekata prema veličini i u većini slučajeva postoji kategorija posebnih i strateški važnih projekata ali i onih radno intenzivnih koji mogu biti podržani većim obimom podsticajnih sredstava.

## 7. ZAKLJUČAK

Strane direktne investicije u svojoj suštini predstavljaju dugoročan plasman privatnog kapitala u inostranstvo i kao takvo javlja se postojanje dugoročnog interesa između investitora i kompanije u koju se investira.

Bilo da je reč o greenfield investiciji, brownfield, joint venture ili bilo kom drugom obliku investicije očigledno je da su strane direktne investicije najsigurniji put ka prilagođavanju globalnim promenama i najvažniji aspekt u oceni dokle je zemlja stigla na tom putu.

Sveobuhvatna analiza ukazuje da Srbija ima dobre i sveobuhvatne mehanizme za privlačenje stranih direktnih investicija, kao i da je Srbija bila u tome vrlo uspešna u prethodnom periodu, što je ujedno doprinelo i smanjenju visoke stope nezaposlenosti.

Evidentno je da je dosadašnja politika privlačenja stranih direktnih investicija bila fokusirana na tradicionalne, kapitalno zahtevne industrije, gde su niži operativni troškovi uključujući i ljudske resurse i njihovu dostupnost kao i konkurentan sistem podsticaja, bili jedan od osnovnih prednosti ulaganja u Srbiju. Ekonomska kriza koja se očekuje kao posledica pandemije Korona virusa uticaće na značajan pad tražnje za tradicionalnim proizvodima (automobili i slično) što će u velikoj meri promeniti strukturu potencijalnih stranih direktnih investitora. Ta struktura će više biti orijentisana ka modernim tehnologijama, istraživanju i razvoju, pronalasku i komercijalizaciji novih tehnologija i rešenja. S tim u vezi je potrebno postojeći mehanizam za privlačenje direktnih stranih investicija dodatno razviti u delu podsticanja tehnološki naprednijih rešenja, kao što je to navedeno u pojedinim zemljama u regionu.

## 8. LITERATURA

- [1] Anđelić, G. (2004). Privatni i institucionalni investitori kao učesnici na finansijskom tržištu. Beograd: Udruženje banaka Srbije.
- [2] Anđelić, G., & Đaković, V. (2017). Osnove investicionog menadžmenta. Novi Sad: FTN Izdavaštvo.
- [3] Bogojević Arsić, V. (2005). Korporativne finansije. Beograd: Fakultet organizacionih nauka.
- [4] Ćosić, I., Grubić-Nešić, L., & Kirin, S. (2006). Istraživanje individualnih potencijala za donošenje odluka. Subotica: Ekonomski fakultet.
- [5] Filipović, S., & Petrović, F. (2015). Pozicioniranje privrede u globalnom ekonomskom okruženju. Beograd: Ekonomski institut.
- [6] Francis, J. (2004). Investments: Analysis and Management. New York: McGraw-Hill.
- [7] Gnjatović, D. (2002). Osnovi makroekonomije. Kragujevac: Ekonomski fakultet.
- [8] Marić, B. (2004). Upravljanje investicijama. Novi Sad: Fakultet za preduzetni menadžment.
- [9] Marić, B. (2008). Upravljanje investicijama. Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka.
- [10] Ristić, Ž. (2004). Tržište kapitala - teorija i praksa. Beograd.
- [11] Štiglic, D. (2004). Globalizacija i dvojbe koje izaziva. Zagreb: Algoritam.
- [12] Udruženje banaka Jugoslavije, E. i. (1981). Priručnik za planiranje investicijskih projekata. Beograd: Privredna štampa.
- [13] Žugić, J. (2012). Strane direktne investicije: u praksi tranzicijskih država. Podgorica: Univerzitet Mediteran.

### Kratka biografija:



**Saša Prica** rođen je u Novom Sadu 1996. god. Od 2015. godine studira na Fakultetu tehničkih nauka. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Inženjerski menadžment odbranio je 2020.god.

Kontakt: [prica.sasa96@gmail.com](mailto:prica.sasa96@gmail.com)